

چکیده

مسئولیت مدنی، تعهد و الزام شخص، به جبران زیان واردآورده به دیگری و بازگرداندن وضع زیانده به پیش از ورود زیان در خصوص مواردی که امکان اعاده به وضع پیشین باشد و پرداخت خسارت در غیر آن است. در این پژوهش با بررسی و تحلیل محتوا و مضامین قوانین و مقررات ایران به تبیین ماهیت، شرایط مسئولیت مدنی و شرایط باز پرداخت خسارت ارائه دهندگان خدمات اینترنتی در تجارت الکترونیک اشاره می شود.

کلید واژه:

شرایط مسئولیت مدنی، تجارت الکترونیک، ماهیت خسارت، فقه اسلام، حقوق ایران، خدمات اینترنتی

مقدمه

اصلی ترین وظیفه حقوق در جامعه جلوگیری از ارتکاب اعمال زیانبار و اتخاذ تدابیر لازم برای جبران خسارت ناشی از آن است، از این رو اصل جبران ضررهای ناروا در کنار دو اصل دیگر یعنی احترام به مالکیت و قدرت الزام کننده قراردادهای، از مهمترین قواعد مدنی به حساب می آید. مسئولیت مدنی که بخش مهمی از حقوق مدنی را تشکیل می دهد همان التزام و تعهد قانونی شخص به جبران ضرر و زبانی است که در نتیجه عمل هستند به او و به مناسبت انجام فعل زیانبار به دیگری وارد شده است که ممکن است ناشی از نقض قرارداد و یا نقض الزامات قانونی باشد.

در آیات قرآنی واژه مسئولیت در معنای مورد بازخواست و مجازات واقع شدن به دلیل انجام یا خودداری از انجام کاری استعمال شده، چنانکه قرآن می فرماید «و افوا بالعهد ان العهد کان مسئولاً» (اسراء، 34) و «وقفوهم انهم مسئولون» (صافات، 23) این معنا از مسئولیت مراد بوده است. در اصطلاح حقوقی عبارت است از پاسخگویی شخص در قبال اعمالی که عرفاً به او استناد داده می شود و ضمانت اجرای قانونی آن بر حسب نوع مسئولیت متفاوت است. (باریکلو، 1385، 22)

اما مفهوم این ضرری که باید جبران شود، در دنیای الکترونیک چیست و از چه مبانی برخوردار است و دارای چه شرایطی است؟

1. مفهوم مسئولیت

"مسئولیت" در لغت، یعنی از کار و فعل انجام شده مورد سؤال واقع شدن. مسئولیت، حالتی است که انسان، در آن از اعمال خود مؤاخذه می شود و آن عمل یک اخلاق در قاعده است. اگر قاعده اخلاقی باشد "مسئولیت اخلاقی" و اگر حقوقی باشد "مسئولیت حقوقی" است. اگر بخواهیم انسان را در عرصه ی جهان بینی اسلامی، مورد بررسی قرار دهیم، در تحلیل نهایی به یک قاعده و اصل می رسیم و آن اینکه "انسان مسئول است". (بادینی، حسن، فلسفه مسئولیت مدنی، 1384، ص 28)

مسئولیت مصدری جعلی از مسئول و از ریشه «سال یسال» به معنای بر عهده گرفتن، ملتزم شدن و کفیل شدن و موظف بودن به انجام دادن امری آمده است. (معین، 1371، ص 4077) (الجوهری، الصحاح، جلد 9، ص 2155)

مسئولیت مدنی ارائه کنندگان خدمات
اینترنتی در تجارت الکترونیک
مورد مطالعه: حقوق ایران

حسین علی احمدی جشفتقانی (نویسنده
مسئول)

عضو هیات علمی دانشگاه علم و صنعت

ایران، تهران

aliahmadi@iust.ac.ir

آرزو معینی بدرمه

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت

فناوری اطلاعات دانشگاه علم و صنعت

ایران، تهران

badrmehr@gmail.com

درباره مفهوم مسئولیت مدنی برخی بر این عقیده اند که در هر مورد که کسی موظف به جبران خسارت دیگری است، در برابر او مسئولیت مدنی دارد (کاتوزیان، 1374، ص 48)

و برخی نیز آن را عبارت از مسئولیت شخص در برابر خسارتی که آن شخص یا شیء تحت حراست وی به دیگران وارد می‌کند و همچنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات قراردادی تعریف نموده‌اند. (جعفری لنگرودی، 1373)

در زبان عربی ضمان در لغت به معانی مختلفی چون: التزام، اشتغال، کفالت، احتواء و همچنین کفالت کردن، پذیرفتن و ملتزم شدن. (یزدانیان، علیرضا، حقوق مدنی مسئولیت مدنی، 1379، ص 26) واژه‌ی "مسئولیت" در زبان عربی، آیات و روایات اسلامی به معنی مورد بازخواست و مجازات واقع شدن به دلیل انجام کاری یا خودداری از انجام کاری به کار رفته است. (دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، 1384، خطبه 33)

مسئول اسم مفعول سال به معنی پاسخ گو بودن کسی در قبال کاری یا امری است. (معلوف، المنجد، جلد 1 ص 698) و یا برعهده گرفتن مسئولیت چیزی است. (اذرنوش، فرهنگ معاصر عربی - فارسی، ص 273)

1.1. مسئولیت اخلاقی

مسئولیت، در حقوق بر چند گونه تقسیم بندی شده است که از نظر حقوق دانان قلمرو آن‌ها متفاوت است: مسئولیت اخلاقی و مسئولیت قانونی. (السنهوری، الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید. 1964، جلد 1، ص 743) مسئولیت اخلاقی: مسئولیتی است که قانون گذار متعرض آن نشده باشد و دارای ضمانت اجرای قانونی نیست؛ مانند مسئولیت انسان در قبال خود، نسبت به خدای خود یا نسبت به دیگری. (لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 642)

2.1. مسئولیت حقوقی

مسئولیتی است که ماخذ قانونی داشته باشد. این قسم از مسئولیت دارای ضمانت اجرای قانونی است. (لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، 642) حقوق دانان، مسئولیت حقوقی یا قانونی را به دو نوع تقسیم بندی کرده‌اند: مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی.

مسئولیت کیفری: این نوع مسئولیت مرادف مسئولیت جزایی است و عبارت است از: مسئولیت مرتکب جرمی از جرائم مصرح در قانون که شخص مسئول به یکی از مجازات‌های مقرر در قانون خواهد بود. (جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 642)

در اصطلاح، مسئولیت عبارت است از تعهد قانونی شخص بر رفع ضرری که به دیگری وارد کرده است خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی یا ناشی از فعالیت او شده باشد. (جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 642)

به عبارت دیگر، مسئولیت مدنی وقتی تحقق پیدا می‌کند که شخص در برابر دیگری جوابگو باشد؛ زیرا معقول نیست که شخص در برابر خودش از لحاظ حقوقی مسئول باشد و انسان وقتی از نظر مدنی مسئول تلقی می‌شود که ملزم باشد آثار و نتایج ضرر وارده به دیگری را جبران کند. (کاتوزیان، دوره‌ی مقدماتی حقوق مدنی، وقایع حقوقی، 1375، ص 13)

در حقوق، مسئولیت مدنی دارای دو معنای عام و خاص است. در معنای عام به هر گونه تعهدی که قانون بر عهده‌ی شخص قرار داده تا زیان وارده (آورده) به دیگری را جبران کند مسئولیت مدنی گفته می‌شود. (موسوی بجنوردی، میرزاحسن، قواعد الفقهی، جلد 2، ص 29) (انصاری، مرتضی، المکاسب، 1374، جلد 3، ص 448)

3.1. مسئولیت مدنی

حقوق دانان، مسئولیت مدنی را «مسئولیت در مقام خسارتی که شخص یا کسی که تحت مراقبت یا اداره‌ی شخص است یا اشیا، تحت حراست وی، به دیگری وارد می‌کنند و هم چنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد». (موسوی بجنوردی، قواعد فقهی، جلد 1، ص 196) یا «مسئولیت در هر موردی که شخص ناگزیر از جبران یا ملزم به جبران خسارت دیگری باشد». (کاتوزیان، الزام‌های خارج از قرارداد، جلد 1، ص 1) و نیز «تکلیف به جبران خسارت وارده به اشخاص اعم از این که منشأ، زیان، جرم، شبه جرم، عدم اجرای قرارداد و یا تاخیر قرارداد در اجرای آن باشد». تعریف کرده‌اند. (لور راسا، مسئولیت مدنی، مقدمه، 9) چنان که در تعاریف فوق، ملاحظه می‌شود مسئولیت مدنی، بیشتر در معنای لغوی خود، یعنی "پاسخ گو بودن شخص در قبال رفتارها و کارهایش در برابر دیگران" به کار رفته است.

2. مسئولیت مدنی قوانین ایران

در هر جامعه‌ای ملاک تشخیص مسئولیت افراد، قوانین و مقررات حاکم بر آن جامعه است و در ایران نیز قوانین حاکم، تعیین کننده مسئولیت‌ها می‌باشد. قوانین مذکور به ترتیب اولویت بشرح زیر می‌باشند:

1- قانون مجازات اسلامی که در سال 1392 به تصویب رسیده است و جرم در ماده 2 قانون مذکور چنین تعریف گردیده است: " ماده 2: هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می‌شود. مجازات یاد شده در برگزیده مسئولیت

های کیفری و مدنی می باشد. " و در " ماده 495 - در کلیه مواردی که به موجب مقررات این قانون ارش منظور گردیده با در نظر گرفته دیه کامله انسان و نوع در کیفیت جنایت میزان خسارت وارده طبق نظر کارشناس تعیین می شود. " همانگونه که ملاحظه میگردد آنچه مرتبط با مسئولیت مدنی است قانون دیات می باشد که بخش چهارم مجموعه قوانین مجازات اسلامی به آن اختصاص داده شده است. " ماده 294 - دیه مالی است که به سبب جنایت بر نفس یا عضو به مجنی علیه یا به ولی یا اولیاء دم داده می شود. " ماده 295 - در موارد زیر دیه پرداخت می شود: " ج - تبصره 3 - هرگاه بر اثر بی احتیاطی یا بی مبالائی یا عدم مهارت و عدم رعایت مقررات مربوط به امری قتل یا ضرب یا جرح واقع شود بنحوی که اگر آن مقررات رعایت می شد حادثه ای اتفاق نمی افتاد قتل و یا ضرب و یا جرح در حکم شبه عمد خواهد بود. " ارش نیز نوعی دیه (پرداخت خسارت) می باشد در ماده 367 ق.م.ا قدیم چنین تعریف شده است: " ماده 367 - هر جنایتی که بر عضو کسی وارد شود و شرعاً مقدار خاصی به عنوان دیه برای آن تعیین نشده باشد جانی باید ارش بپردازد. "

2- قانون مسئولیت مدنی که مصوب سال 1339 است و مشتمل بر 16 ماده می باشد و مواد مندرج در این قانون بر جبران خسارت جانی و مالی توسط عامل زیان را دارد بطوریکه ماده یک این قانون چنین اشعار میدارد: " ماده یک - هرکس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان، سلامتی، مال، آزادی، حیثیت، شهرت تجارتي و یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگر شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد. "

3 - قانونی مدنی مصوب سال 1307 چنین اشعار می دارد: " ماده 328 - هرکس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آنرا بدهد. اعم از اینکه از روی عمد تلف کرده باشد یا بدون عمد و اعم از اینکه عین باشد یا منفعت و اگر آنرا ناقص یا معیوب کند ضامن نقص قیمت آن مالی است. " همین طور در مبحث تسبیب ماده 331 چنین مقرر می دارد: " هرکس سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آنرا بدهد و اگر سبب نقص و یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص قیمت آن برآید. " (قانون مدنی، ماده 331)

مسئولیت حقوقی بابت زیان به اموال در قانون مدنی، تحت عنوان «ضمان قهری» آمده است و خسارت وارده به جان و بدن افراد بسته به مورد قصاص یا دیه است. لکن در حال حاضر مسائل مسئولیت مدنی در ایران علاوه بر این، مواد مربوط به اتلاف و تسبیب بر طبق قانون مسئولیت مدنی مصوب سال 1327 است که در ماده یکم آن آمده: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا مال یا سلامتی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد شده است لطمه وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد.» (قانون مسئولیت مدنی، ماده 1)

در قانون مدنی ایران، اتلاف و تسبیب در فصل موجبات ضمان قهری (مسئولیت مدنی) به شرح زیر آورده شده است: در اتلاف "ماده 328: هرکس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد اعم از اینکه از روی عمد تلف کرده باشد یا بدون عمد و اعم از اینکه عین باشد یا منفعت و اگر آن را ناقص یا معیوب کند ضامن نقص قیمت آن مال است. " و در تسبیب "ماده 331: هرکس سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص قیمت آن برآید." (قانون مدنی، 1307)

3. مسئولیت در فقه

در فقه همه ی اقسام مسئولیت اعم از اخلاقی، قانونی، مدنی و کیفری، قراردادی و قهری وجود دارد اگرچه در فقه، باب مستقلی به نام مسئولیت نمی توان یافت. در حقوق اسلام، لفظ ضمان به معنی هر نوع مسئولیت اعم از مدنی و کیفری به جای مسئولیت به کار رفته است. (جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، 642)

4. قواعد اسلامی ضمان

- ضمنان در لغت به معنی کفالت کردن، مذیرفتن، التزام به کار رفته است. برخی از قواعد فقهی در باب ضمانات، عبارت اند از:
- 1) المغرور یرجع الی من غره: هر زیان دیده به کسی که به او زیان وارد کرده است حق رجوع دارد (کاشانی، حبیب، تسهیل المسالك، 1404)
 - 2) الزعیم غارم: زعیم به معنی پیشوا و رهبر است لکن در این قاعده به معنی خواهان یا مدعی است. مدعی یا کفیل کسی است که در صورت اثبات ادعا مستحق دریافت غرامت است بنابراین در صورت صدور حکم فقط محکوم له می تواند محکوم به را دریافت کند. (آل کاشف الغطا، محمد حسین، تحریر المجله، جلد 1، ص 85).
 - 3) كلما تصح فيه النيابة تصح فيه وكاله و بالعكس العكس: آنچه را که در آن نیابت صحیح است وکالت هم در آن صحیح است و بالعكس. (آل کاشف الغطا، محمد حسین، قواعد معاملات، ش 2)

- 4) وجوب دفع ضرر محتمل :: مسلمان باید ضرر احتمالی را دفع نماید. مستند وجوب دفع ضرر متحمل بنای عقلا است. (مصطفوی، القواعد الفقهیه، ص 315)
- 5) لا يدفع الضرر باضرار الغير: «دفع ضرر خود را به قیمت اضرار دیگران ننماید. باصطلاح توپ را به خانه همسایه نیندازد». قال رسول الله (ص): لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام. (أل کاشف الغطا، جلد 1، ص 97) (حبیب اله کاشانی، تسهیل المسالك، ص 38)
- 6) لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام: در اسلام اضرار و وارد کردن ضرر وجود ندارد، یعنی اسلام میخواید که همه مسلمانان عون و یار و یاور همدیگر باشند و در سلم و سلامتی زندگی کنند. (آخوند خراسانی، کفایه الاصول، ص 379)
- 7) المرهون غیر مضمون الا مع التعدی او التفريط: «مرتهد در قبال راهن ضامن نیست، مگر اینکه تعدی یا تفريط نماید». (أل کاشف الغطا، تحریر المجله، جلد 2، ص 85)
- 8) لاضمان علی المستعیر: «برای عاریه گیرنده در صورت عدم تعدی و تفريط ضامن نیست. "معنای کفیل به وکیل نیز تسری دارد". زیرا مستعیر نیز نوعی امین است و نیابت در نگهداری دارد. (حبیب اله کاشانی، تسهیل المسالك، ص 14)
- 9) قاعده تسبیب: براساس قاعده تسبیب هر کس سبب ورود خسارت به دیگری شود (مادی، معنوی) مسئول جبران خسارت خواهد.
- 10) المتسبب لایضمن الا مع العمد: «کسی که سبب ورود خسارتی شده است در صورتیکه عمدی نباشد ضامن نیست». (أل کاشف الغطا، تحریر المجله، جلد 1، ص 58)
- 11) عدم الضمان الامین: امین ضامن نیست به شرطی که تعدی و تفريط ننماید و الا ضامن است. (شهید اول، القواعد و الفوائد، چاپ اول، قم، جلد 1، ص 341).
- 12) علی الید ما اخذت حتی تؤدی: هر کس مال دیگری را تصرف کند، باید پس بدهد. ید وکیل در مقابل حساب مدت وکالت اعم از هزینه دادرسی و هزینه ایاب و ذهاب و دفتری، را باید به موکل تسلیم نماید و اگر وکالت در قبض محکوم به دارد حسابش را با موکل تسویه کند. (أل بحر العلوم، بلغه الفقهیه، جلد 3، ص 244)
- 13) من له الغنم فعليه الغرم: «هر کس غنیمت را می برد باید غرامت را هم بپردازد». این قاعده به استناد آیه قرآن هل جزاء الاحسان الا الاحسان می باشد که مبنای شرعی و عقلانی دارد. اگر موکل می خواهد سود حل دعوا را ببرد باید هزینه لازم را بپردازد. (جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 787)
- 14) من اتلف مالا علی غیره فهو ضامن: «کسی که مال دیگری را تلف نماید ضامن است». وکیل در مقام انجام وظیفه باید حساب هزینه ها و دریافت های خود را به موکل بدهد به نحوی که موکل متقاعد شود وکیل دیناری اضافه بر قرارداد از او نگرفته است. (جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ص 778)
- 15) تصدیق الامین فیما ائتمن علیه: «امین به مقداری که مورد اعتماد قرار می گیرد مورد قبول و تصدیق است». (ماخذ شناسی قواعد فقهی، 1376، ص 205).
- 16) قاعده تنزیل: جانشین کردن احکام برخی از موضوعات بر برخی دیگر از نظر شرع را تنزیل گویند. قاعده تنزیل در فقه و حقوق و مکالمات روزمره مردم کاربرد زیادی دارد، آب جو شراب است ولی مردم آن را کوچک شمرده اند. سگ زرد. مثال: در صورت ارتکاب جرم توسط صغیر عاقله مسئول جبران خسارت است. (أل فقهیه، قواعد الفقهیه، ص 121)
- 17) قاعده نفی ضرر: این قاعده می گوید هرکسی باید سعی کند از زیان و ضرر رساندن به دیگران جلوگیری کند و اصل بر این است که همه کس از اضرار احتراز جوید.
- 18) کل عقد یضمن بصحیحه یضمن فاسده: «در هر عقدی که صحیح آن مسئولیت مدنی دارد، فاسد آن هم ضمانت آور است». (مصطفی محقق داماد، قواعد فقهی، بخش مدنی 2، تهران، نشر علوم اسلامی 191)

5. مسئولیت مدنی در تجارت الکترونیک

یکی از ابعاد تجارت الکترونیک است این است که اگر در ارسال داده‌ها اشتباهی صورت گیرد و یا رایانه دچار مشکل نرم‌افزاری می‌گردد مطمئناً به طرف مقابل خسارت (مادی و معنوی) وارد می‌آید، که در این فرض با عنایت به مسئولیت مبتنی بر تفسیر، فرد مقصر باید از

عهده خسارات وارده اعم از مادی و معنوی برآید البته آنچه بدیهی است آن است که پیش‌بینی ضمانت اجرا در مفاد قرار دارد در مواردی اعم از تخطی از مفاد قرارداد و یا خسارات وارده باعث عدم اثبات تقصیر از سوی زیان‌دیده است. ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی امکان دسترسی به اینترنت و خدمات موجود در آن را برای کاربران فراهم می‌آورند. به‌طورکلی، از مسئولیت غیر قراردادی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در قبال اعمال منتسب به خود و مسئولیت در قبال اعمال دیگران به‌عنوان مهم‌ترین و قابل‌بحث‌ترین قسم مسئولیت و مسئولیت قراردادی در برابر مشترکین می‌باشد. در نظامات حقوق خارجی مبنای این مسئولیت تقصیر می‌باشد ولی در اسلام مبنای مسئولیت ریسک می‌باشد، اعم از این که تقصیر باشد یا نباشد و بر حسب قواعد مختلف متنوع می‌باشد. (علی احمدی جشفقانی، ، 1387، ص 122)

1.5. مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در حقوق ایران

در حقوق ایران، در مورد ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی تاکنون دو آیین‌نامه یکی با عنوان «آیین‌نامه نحوه ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (آوا-ISP)» و دیگری بانام «آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت» مصوب 1380 شورای عالی انقلاب فرهنگی که به شرکت‌ها و یا مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، عنوان رسا و یا همان ISP داده است، به موضوع ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی اختصاص داده شده‌اند.

آئین‌نامه جدید مقرر می‌دارد: «رساها امکان اتصال به شبکه اطلاع‌رسانی و اینترنت را فراهم می‌آورند و جزء ضروری دسترسی و اتصال افراد به شبکه اینترنت هستند. ارائه خدمات تهیه، تولید، توزیع یا ارائه اطلاعات و فراهم آوردن امکان دسترسی و همچنین تهیه و فرآوری محتوا برای کاربران از مهم‌ترین فعالیت‌های رسا به شمار می‌رود.» (آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، 1380)

بخش نخست این آیین‌نامه در تعریف ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی می‌باشد و ارائه خدمات دسترسی و اتصال به اینترنت را در برمی‌گیرد و بخش دوم به تعریف ارائه‌کنندگان سایر خدمات چه از سوی خود ارائه‌کننده خدمات در قالب ارائه محتوا (و چه توزیع، انتقال و ذخیره اطلاعات برای کاربر می‌پردازد).

محتوا در این قانون تعریف شده است: «مواد دیداری، شنیداری و یا ترکیبی از آن‌ها در هر شکل و قالب». همچنین، این آیین‌نامه «قرار دادن محتوا (داده)» در اینترنت را نشر دیجیتال خوانده و در تعریف آن مقرر نموده است «قرار دادن داده در معرض عموم از طریق رسانه‌های دیجیتال که به دو گونه نشر بر حامل دیجیتال و نشر برخط تقسیم می‌گردد.» (آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، 1380، ماده یک، بند ح)

«ناشر دیجیتال» نیز شخص حقیقی یا حقوقی [است] که به تشخیص وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یا وفق قوانین مربوط اجازه اشتغال به نشر دیجیتال دارد. این آیین‌نامه در ماده 5 خود نمونه وظایف و خدمات ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی را مشخص نموده است. (آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، 1380، ماده 5)

2.5. اقسام مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی

روی‌هم‌رفته، مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در مفهوم اعم آن را می‌توان به دو گونه مسئولیت بیرون از قرارداد و مسئولیت قراردادی بخش‌بندی نمود با این توضیح که گاه ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی خود سبب ورود زیان به دیگری می‌شود و به نظر می‌رسد، معنای این قسم از مسئولیت ارائه‌دهندگان روشن باشد. همچنان که هر شخص مسئول اعمال خویش است، ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی نیز پاسخگوی خساراتی خواهند بود که خود آن را ایجاد نموده‌اند. پیش‌تر گفتیم که ممکن است ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی در شبکه، محتوا ایجاد و توزیع نماید و به‌عبارت‌دیگر، ارائه‌کننده یا ایجادکننده محتوا باشد.

ارائه‌دهنده محتوای اطلاعاتی قانون سلامت ارتباطات آمریکا در تعریف شخص یا هر شرکتی که مسئول ایجاد و یا گسترش اطلاعات در اینترنت و یا در هر سرویس بر این اساس، ارائه‌دهنده محتوای اطلاعاتی اطلاق می‌شود

تخلّف و ضرری که از ارائه آن محتوا ایجاد گردد، خواه هتک حرمت باشد یا انتشار ویروس رایانه‌ای، دسترسی غیرمجاز، اتلاف و غصب، ارائه‌دهنده خدمات مسئول آن‌ها خواهد بود (مسئولیت بیرون از قرارداد ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در قبال کارهای زیان خود). این‌گونه مسئولیت از نوع دیگری مسئولیت می‌توان سخن گفت با این مقدمه؛ میدانیم که هر کار زیان‌بار یک (چند) عامل و یک (چند) زیان‌دیده دارد و تفاوتی نمی‌نماید که این کار در اینترنت رخ دهد یا بیرون از آن. ولی در اینترنت، انجام یک ارتباط اینترنتی تنها هنگامی ممکن می‌گردد که شخص سومی جدای از آغازکننده ارتباط و دریافت‌کننده موجود باشد که همانا این شخص سوم، ارائه‌کننده خدمات اینترنتی است. از این‌رو، انجام یک کار زیان‌بار در اینترنت نمی‌تواند بدون دخالت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی که برقراری ارتباط را

ممکن می‌سازد خواه با آگاهی آن ارائه‌کننده خدمات و یا بدون آگاهی او صورت پذیرد از این رو، باید برخلاف دیدگاه برخی از نویسندگان حقوقی توجه داشت

بیشتر خساراتی که در اینترنت رخ می‌دهد، نه از سوی ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی، بلکه به واسطه خدمات ارائه‌شده آن‌ها از سوی کاربران صورت می‌پذیرد. بر همین اساس، بررسی مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در این حالت (انجام کار زیان‌بار از سوی کاربران)، بسیار با اهمیت می‌نماید زیرا نقش ارائه‌کننده خدمات اینترنتی برخلاف قسم بالا که ارائه و خلق محتوا را شامل می‌گردد در این حالت ارائه‌کنندگان خدمات بیشتر به‌عنوان گذرگاهی برای اطلاعات کاربران به شمار می‌آیند (مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در قبال کار زیان‌بار دیگری).

ممکن است ارائه‌کنندگان خدمات در برخی مورد ارائه‌کننده محتوا و در برخی دیگر، تنها گذرگاهی برای عبور اطلاعات کاربران باشند گونه دیگری از مسئولیت که درباره ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی از آن می‌توان سخن گفت، مسئولیت قراردادی آن‌هاست. در آغاز باید توجه داشت قلمرو این نوع مسئولیت در مقایسه با مسئولیت قراردادی محدودتر است چراکه این مسئولیت به سبب نقض مفاد قرارداد جهت ارائه خدمات میان ارائه‌کنندگان خدمات و مشترک به وجود می‌آید. ولی با وجود این، اثبات وجود قرارداد جهت احراز ارکان مسئولیت قراردادی در فضای اینترنت در همه حال آسان نخواهد بود. همان‌گونه که در تعریف ارائه‌کنندگان خدمات آمد، این مؤسسات و یا شرکت‌ها، اقدام به ارائه خدماتی همچون اتصال به اینترنت و خدمات پس از اتصال همچون ارائه دادن خدمات رایانامه و دیگر خدمات می‌پردازند. نقض مفاد قرارداد با خودداری از انجام تعهدات قراردادی صورت می‌پذیرد. از مصادیق نقض قرارداد می‌توان به ارائه پهنای باند کمتر از آنچه در قرارداد آمده است، اشاره کرد. شایان توجه است که اختلاف بر سر میزان پهنای باند ارائه‌شده یکی از برجسته‌ترین موارد اختلافی میان مشترکین با ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی است.

در رابطه با مسئولیت قراردادی باید خاطرنشان نمود که پیدایش این‌گونه از مسئولیت در دو حالت می‌تواند رخ دهد: در حالتی که ارائه‌کننده خدمات از ارائه خدمات خودداری می‌نماید و یا در خدمات او نقصی موجود است. نکته مهمی در این حالت، نخست احراز رابطه قراردادی و سپس اثبات تحقق ارکان مسئولیت قراردادی است. نقض قرارداد هنگامی رخ می‌دهد که ارائه‌کننده خدمات بنا به درخواست زیان‌دیده، اقدام به قطع خدمات به مشترک می‌نماید.

6. مبانی مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی

1.6. مسئولیت مبتنی بر تقصیر

مبنای مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی درجایی که خود اعمال زیان‌بار را انجام می‌دهند همچنان مبتنی بر تقصیر است. درجایی که ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی آگاهانه در ایجاد زیان دخالت دارند خواه با ارائه محتوای زیان‌بار یا تسهیل رویداد ضرر، مشکلی درجهات مسئول دانستن آن‌ها حاصل نمی‌آید. ولی دوحالتی که ضرر ناشی از عمد آن‌ها نیست موضوع قابل‌بررسی و تحلیل است. به‌عنوان نمونه، در نظام حقوقی کانون لا، مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی همچون دیگر مسئولیت‌ها تحت نهاد مسئولیت ساز بی-احتیاطی منوط به نقض تعهد برای مراقبت از کاربران اینترنت و ورود خسارت است

2.6. مسئولیت بدون تقصیر

در مقابل نظامی که مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی را در قبال اطلاعاتی که ارائه می‌دهند و یا اعمالی که در اینترنت انجام می‌دهند، منوط به اثبات تقصیر و یا نقض رفتار متعارف جهت عدم وقوع ضرر می‌نمود، به‌موجب این نظام حقوقی و بر مبنای دیدگاه برخی از حقوقدانان و شماری از آراء دادگاه‌ها در برخی از کشورها همچون استرالیا پیش از تصویب قانون سازمان دهنده دیجیتال و در ایالات‌متحده آمریکا، بر مسئولیت مطلق ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی چه در مورد خسارات رخ داده به خاطر اطلاعات ارائه‌شده خود ارائه‌کنندگان خدمات و یا اعمال آن‌ها و چه ضررهای حاصله توسط کاربران خواه در زمینه مسئولیت مدنی باشد و یا کیفری - بر مسئولیت مطلق ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی استوار بود. برم بنای این سیستم حقوقی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی مسئول هستند بدون توجه به اینکه آیا آن‌ها از وجود اطلاعات و یا اعمال غیرقانونی زیان‌بار آگاهی داشته‌اند یا خیر و یا اینکه آن‌ها کنترلی بر طرفداران این نظام، آن اطلاعات و اعمال داشته‌اند یا خیر؟

برای مسئولیت به دلایل زیر متوسل می‌شوند:

برخی بر این باورند، ماهیت و ذات ارائه خدمات اینترنتی از سوی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی خطرناک است. دلیل آن‌ها برای این گفته این است که خطرناک بودن عمل و یا نهادی بر مبنای استوار است. این مبانی عبارت‌اند از وجود ریسک بالای وقوع ضرر از سوی آن

عمل و یا آن نهاد، بالا بودن میزان ضرر و زیان رخ داده، عدم توانایی آن نهاد برای از میان بردن ریسک وقوع ضرر حتی با اجرای مراقبت‌ها و اقدامات پیشگیرانه‌ی متعارف، مشخص نبودن و نامناسب بودن محل فعالیت آن نهاد. در مورد ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی نیز امکان بالای وقوع ضرر، بالا بودن میزان ضرر رخ داده و عدم توانایی برای از میان بردن ریسک بالای وقوع خطر به‌ویژه پیش از دریافت اخطاریه‌ای حاکی از وجود اعمال و اطلاعات غیرقانونی زیان‌بار ویل کسب آگاهی از وجود عمل و یا اطلاعات خسارت‌بار، راه را برای اعمال این دیدگاه بازمی‌نماید

برخی دیگر برای توجیه مسئولیت مطلق ارائه‌کنندگان چه در زمینه مسئولیت ارائه‌کنندگان اینترنتی به خاطر خسارتی که خود به بار می‌آورند و چه خسارتی که توسط کاربرانشان حاصل می‌آید، به دیدگاه خطر استناد جسته‌اند. به باور این عده، برپاکننده فعالیت اقتصادی که خطر وقوع ضرر می‌آفریند، باید مسئولیت آن خطر را به‌عنوان هزینه انجام آن فعالیت، به عهده بگیرد و از سوی دیگر، همه هزینه‌ها باید میان مرتبطیم با آن فعالیت اقتصادی تقسیم گردند

برخی نیز بر این باورند اگر قرار باشد مبنای مسئولیت درجایی که اعمال زیان‌بار از سوی خود ارائه‌کننده خدمات اینترنتی صورت می‌گیرد، همچنان بر پایه اثبات تقصیر آن‌ها باشد در نتیجه ممکن است به خاطر برخورداری این شرکت‌های قدرتمند از نفوذ مالی بسیار به‌آسانی از زیر بار مسئولیت بگریزد و از سوی دیگر، احراز تقصیر در محیط مجازی به دلیل نیاز به تخصص بالا اکثراً دشوار و حتی غیرممکن است ارائه‌شده ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی می‌رود ولی دستکم به همان اندازه احتمال استفاده درست از آن خدمات و امکانات نیز می‌رود و کدام فعالیت است که احتمال وقوع ضرر در آن نباشد؟ از سوی دیگر، اگرچه ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی شاید نتوانند حتی با وجود بکار بستن اقدامات پیشگیرانه احتمال وقوع ضرر را از میان ببرند اما در حال با بکار بستن این روش‌ها ابزارها از شدت ضرر و میزان آن خواهند کاست.

3.6. مسئولیت در قبال اعمال دیگران

پیش از بیان نظام‌های مختلف حاکم بر مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در قبال اعمال دیگران، بیان دلایلی که اعمال این‌گونه مسئولیت را بر آن‌ها توجیه می‌نماید، سودمند به نظر می‌رسد

عده‌ای به توانایی مالی مناسب ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی برای جبران خسارات استناد می‌نمایند می‌گویند تجربه به‌روشنی نشان داده است که زیان دیدگان به خاطر هزینه‌های بالای اقامه دعوا و صرف وقت بسیار و عدم توانایی مالی عامل ضرر و جلوگیری از روبرو شدن با اعصار مسبب، میلی به اقامه دعوا علیه او ندارند. استناد به این دلیل جهت: اصلی وضع مسئولیت غیرمستقیم، در پرتو اصل جبران کامل ضرر، به‌عنوان یکی از اصول بنیادین مسئولیت مدنی در نظام‌های حقوقی مدرن نمود بارزتری خواهد داشت.

همه‌ی زیان را (بدون آنکه سبب فقیر شدن «گرامت باید» زیرا منظور از این اصل این است که زیان‌دیده بر اثر نادیده گرفتن بخشی از خسارت گردد) در برگرد درحالی‌که اجبار به اقامه دعوا تنها علیه کسی که توانایی جبران بخشی عظیمی از خسارات وارده به زیان‌دیده را ندارد، چیزی جز نادیده گرفتن مفاد این اصل نخواهد بود. استدلال دیگر این است که به دلیل ناشناس بودن عامل اصلی ایجادکننده ضرر در اینترنت، خواه این ویژگی به دلیل به کار بست روش‌هایی برای شناسایی نشدن باشد یا به خاطر هزینه زیاد شناسایی او، زیان دیدگان و به‌ویژه برای دارندگان حق مؤلف ترجیح می‌دهند دعوی خویش را علیه شخصی که امکان ورود آوردن آن ضرر را با ارائه خدمات خویش فراهم آورده است، برپا، دارند

4.6. نظام حقوقی مبتنی بر مسئولیت مطلق

این نظام حقوقی، نخست در برخی از کشورهای اروپایی و نیز استرالیا اعمال می‌گشت. در آمریکا، در آغاز نظام حقوقی مسئولیت بر ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی همچون دیگر مسئولیت‌ها، مبتنی بر اصول مسئولیت در کانون لا بود ولی به خاطر مشکلات یادشده در این نظام، طرفداران وضع مسئولیت بر ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی به‌نظام مبتنی بر مسئولیت مطلق استناد جسته‌اند البته، باید توجه داشت حتی در برخی از کشورهای عضو اتحادیه اروپا همچون هلند و باوجود مقررات رهنمود تجارت الکترونیک این اتحادیه، دیدگاه مسئولیت مطلق به‌نقد گذارده شد که سرانجام از اعمال آن بر ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی اجتناب به‌به هر شکل، معتقدین برای توجیه اعمال این نظام حقوقی عمل آمد.

برای مسئولیت مطلق به دلایلی متوسل شده‌اند. نظیر: خطرناک بودن ماهیت فعالیت ارائه‌کننده خدمات؛ استناد به دیدگاه خطر در برابر انتفاع اقتصادی؛ و بلا جبران ماندن ضرر و تضمین حق زیان‌دیده.

7. شرایط مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی

اگرچه ارکان مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی را همان ارکان مسئولیت مدنی رایج هستند ولی با این حال، بررسی چند رکن در خصوص مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی لازم به نظر می‌رسد.

1.7. مستقیم بودن ضرر

مقصود از مستقیم بودن ضرر این است که میان عمل زیان‌بار و ضرر حاصل‌شده، حادثه دیگری وجود نداشته باشد تاوایی که بتوان گفت ضرر در نظر عرف از همان فعل ناشی شده است (کاتوزیان، 1374، ص 286). بر این اساس، اگر در نتیجه حوادث غیرقابل‌پیش‌بینی و غیرقابل‌کنترل همچون اختلالات پیش‌بینی‌نشده در شبکه، اعمال حکومتی دولت‌ها و حتی، کوتاهی کاربران ضرری بر آن‌ها ایجاد گردد، نمی‌توان به مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی معتقد گشت.

به‌عنوان نمونه اگر کاربری از نصب نرم‌افزارها و نظام‌های امنیتی مناسب که امروزه لازمی استفاده از هر نوع سیستم رایانه‌ای است، خودداری ورزد و یا از به‌روز کردن آن‌ها استنکاف نماید و ارائه‌کننده خدمات، اقدامات پیشگیرانه لازم را در شبکه به کار بست باشد و حتی اخطارهای لازم را به کاربر گوشزد نموده باشد، چنانچه سیستم چنین کاربری توسط خرابکاران اینترنتی موردحمله قرار گیرد و خسارتی پدید آید حتی باوجود آنکه اعمال خرابکارانه با استفاده از امکانات و خدمات ارائه‌شده‌ی ارائه‌کننده خدمات صورت گرفته باشد. البته، بدون دخالت خود ارائه‌کننده، اقدام کاربر در عدم نصب نظام‌های امنیتی موردنیاز، یا خود سببی در ایجاد خسارت به شمار می‌آید و یا حتی می‌تواند در برخی حالات رابطه مستقیم فعل زیان‌بار با ضرر را قطع نماید. زیرا در برخی موارد اقدام زیان‌دیده به حدی است که دردید عرف سبب ورود خسارت تنها به زیان‌دیده نسبت داده می‌شود. مورد دیگر، در صورتی است که ویروسی در اینترنت پخش‌شده باشد و کاربر بدون نصب سامانه‌های امنیتی لازم بر روی هر چیزی کلیک نماید، در اینجا به نظر می‌رسد سبب ورود زیان در دید عرف به زیان‌دیده نسبت داده شود.

2.7. قابل پیش‌بینی بودن ضرر

امروزه یکی از شرایط قابل مطالبه بودن زیان، قابلیت پیش‌بینی آن برای عامل ورود زیان است. خسارتی که در فضای مجازی از سوی ارائه‌کننده خدمات اینترنتی ایجاد می‌شود باید قابل پیش‌بینی باشد. این قابلیت پیش‌بینی خواه بر اساس عرف و یا آگاهی ارائه‌کننده خدمات از نتایج زیان‌بار عمل خویش استوار می‌گردد. به‌طور کلی، برخی از اعمال، در خود این رکن را مفروض دارند. شخصی که ویروس رایانه‌ای را در اینترنت پخش می‌نماید و یا به‌طور غیرمجاز به سیستم دیگری وارد می‌شود باید مسئولیت چگونه خسارتی که از انتشار آن ویروس ایجاد می‌گردد و یا خسارتی را که از ورود غیرمجاز به سیستم دیگری حاصل می‌آید، بر عهده، این قبیل از اعمال بالذات در محیط اینترنت از جمله فعالیت‌های خرابکارانه به شمار می‌آیند و افراد و شرکت‌ها، هم‌ساله خسارات بسیاری از این چنین اعمالی متحمل می‌شوند. همچنین در مبحث مربوط به مبانی مسئولیت اشاره نمودیم که خودداری ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی از بکار بستن اقدامات و اعمال امنیتی و پیشگیرانه به‌منزله تقصیر به شمار می‌آید. البته، برخی بر این باورند که هم باید امکان پیدایش خسارت برای عامل ورود زیان و هم شخص زیان‌دیده برای او قابل پیش‌بینی باشند و حتی اگر زیان برای عامل ورود ضرر قابل پیش‌بینی بوده باشد ولی شخص زیان‌دیده برای او قابل پیش‌بینی نباشد، وجود وظیفه‌ای که پیش‌تر از آن سخن گفتیم در رابطه میان عامل ورود ضرر و زیان‌دیده به‌منظور اثبات مسئولیت عامل نفی می‌گردد

3.7. فعل زیان‌بار

در هر مورد که از کاری به دیگران زیان برسد، مسئولیت مدنی ایجاد نمی‌شود. باید کار زیان‌بار در نظر اجتماع ناهنجار باشد تغییر جزئی یا کلی یا نابودی و یا حذف اطلاعات ذخیره‌شده، تخریب ضرر را شامل سرویس‌های رایانه‌ای، انتشار ویروس رایانه‌ای و یا هر ضرر دیگری، عدم النفع و یا هر آسیبی که بنابراین، اگر ارائه‌کننده، عرفاً در نتیجه عمل عامل زیان‌بار باشد، دانسته است خدمات اینترنتی به دستور و حکم قانون و یا دادگاه عملی انجام دهد که زیان به دیگری برساند، مسئولیتی در قبال این خسارت نخواهد داشت. برای نمونه اگر ارائه‌کننده خدمات به دستور دادگاه اقدام به ارائه مشخصات و اطلاعات کاربر نماید، مسئولیتی در قبال نقض حریم شخصی نخواهد داشت.

4.7. وجود قرارداد

نقش قرارداد در محدودیت و یا عدم مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی برای گریز از مسئولیت در قبال خسارتی که مشترکین ایجاد می‌نمایند و یا خسارتی که ناشی از اختلالات شبکه هست، از ابزارهای قراردادی استفاده می‌نمایند. گسترش قراردادهای شرایط استفاده، خواه به این خاطر و یا خواه به علت الزام قانون‌گذار، بیانگر همین مطلب است به‌طوری‌که امروزه قراردادهای و ضوابط شرایط خدمات و خط‌مشی‌های استفاده پذیرفته‌شده‌ی به‌گونه‌ای در میان ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در ایالات‌متحده آمریکا گسترش یافته و هماهنگ شده است که دیگر کاربران گزینه دیگری غیر از پذیرش مفاد آن‌ها و از دست دادن برخی از

حقوق خود نخواهند استفاده از این‌گونه قراردادها و یا شروط قراردادی آن‌چنان داشت در اینترنت رواج دارند که برخی عنوان نموده‌اند این‌گونه قراردادها مشروط قراردادی از مهم‌ترین قراردادهای موجود در فضای مجازی به شمار می‌آیند و روی هم رفته، ارائه‌کنندگان خدمات در اینترنت برای برقرار نمودن تعادلی میان منافی که از ارائه خدمات به دست می‌آورند و خطرات و هزینه‌های ناشی از آن‌ها، از این‌گونه قراردادها و یا شروط قراردادی استفاده می‌نمایند.

باید توجه داشت مفاد این پیمان‌ها در مورد همه ارائه‌کنندگان به یک‌شکل نیست. چنانکه در ایالات متحده آمریکا ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی تجاری، مقررات و ضوابط گسترده‌تری درباره محدودیت‌های استفاده از خدمات و نیز محدودیت مسئولیت نسبت به ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی غیرتجاری دارند.

برای نمونه ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی تجاری در زمینه حقوق مالکیت معنوی خواستار اعطای امتیازات زیادی از سوی مشترکین به آن‌ها شده‌اند. آنچه در این قراردادها و ضوابط برای گریز از مسئولیت و یا محدود کردن مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی می‌آید، مواردی چون حذف تصادفی اطلاعات، نقض حقوق انحصاری صاحب اثر از سوی کاربر و یا ارائه‌کننده خدمات، ایرادات در جریان ارائه خدمات وانت قال اطلاعات، امکان افشای برخی از اطلاعات کاربران و غیره را شامل می‌گردند.

به‌طور کلی، مفاد این قراردادها در بر دارندهی شروط محدودیت و یا عدم مسئولیت است. در برخی از قراردادهای شرایط استفاده، مبلغی معین به‌عنوان سقف خسارات قابل دریافت از ارائه‌کننده خدمات اینترنتی تعیین شده است. اثر تعیین سقف خسارت این است که زیان‌دیده نهایتاً تا این مبلغ می‌تواند از ارائه‌کننده خدمات خسارت دریافت نماید به‌رحال، استفاده از این روش‌ها تا آنجا که قانون اجازه دهد و نیز تا آن اندازه که در رابطه قراردادی امکان اعمال داشته باشند، جدای از اینکه این امکان وجود دارد که به عدم مسئولیت یا محدودیت مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی بیانجامد، چه بسا تا حدودی اطمینانی برای آن‌ها ایجاد نماید که به‌موجب آن، خسارات وارد شده از سوی کاربران‌شان بنا به ضوابط مقرر را به حداقل برسند. از سوی دیگر، اگرچه گریز از مسئولیت و یا محدودیت مسئولیت به‌موجب قرارداد ممکن است نسبت به کسانی که طرف قرارداد نیستند، اثری نداشته باشد ولی احتمالاً دادگاه با در نظر داشتن این تعهدات و امتیازات، به بررسی مسئولیت آن‌ها خواهد پرداخت.

نتیجه‌گیری

پژوهش با هدف دست‌یابی به مفهوم و مبانی مسئولیت در قوانین ایران، به تحلیل محتوای فقهی و حقوقی مقررات پرداخت و شرایط پرداخت خسارات در دنیای مجازی و تجارت الکترونیک را تا حدودی تبیین نمود. از پژوهش انجام‌شده نکات زیر قابل‌برداشت است:

1) مسئولیت مدنی نقطه مقابل مسئولیت اخلاقی از یک سوء و در مقابل مسئولیت کیفری از سوی دیگر است. در مسئولیت کیفری مباحث دیات و ارش در این باب موثر می‌باشند. در فقه اسلام از مسئولیت مدنی با مفهوم ضمان یاد می‌شود. قواعدی که به وضع یا رفع مسئولیت مدنی و ضمان قهری یا قراردادی در فقه اسلام نظر دارند، زیادند. برخی از مهمترین قواعد فقهی مورد کاربرد در باب مسئولیت مدنی در فقه اهل‌البیت (ع) و قوانین ایران عبارت‌اند از: المغرور یرجع الی من غره؛ الکفیل غارم؛ وجوب دفع ضرر محتمل؛ لا یدفع الضرر باضرار الغير؛ لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام؛ الامین غیر مضمون الا مع التعدی او التفريط؛ لا ضمان علی المستعیر؛ قاعده اتلاف؛ قاعده تسبیب؛ ما لا یضمن بصحیحه لا یضمن بفاسده؛ علی الید ما اخذ حتی تودیة؛ من له الغنم فعلیه الغرم.

2) مسئولیت مدنی قانونی، دارای دو شاخه مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی است. اگر قراردادی بین دو یا چند شخص وجود داشته و یکی از آنها مرتکب نقض قرارداد (عدم انجام؛ تاخیر در انجام تعهد) شود و به طرف مقابل ضرر وارد شود ناقض قرارداد مسئولیت قراردادی داشته و باید از عهده خسارت وارده برآید. در جایی که شخص به دیگری ضرر وارد می‌کند بدون اینکه بین آنها قراردادی وجود داشته باشد یا اگر قراردادی وجود دارد، ایراد ضرر ارتباطی به قرارداد ندارد، صحبت از مسئولیت غیر قراردادی می‌شود. از آنجا که فلسفه‌ی ضمان مالی، جبران خسارت است شرایطی باید باشد تا کسی مسئول جبران خسارت واردآورده به دیگری قلمداد شود. از جمله اینکه رابطه‌ی سببیت بین فعل و زیان وارده وجود داشته باشد و عرف تلف را به او منتسب بداند. تقصیر نمیتواند شرط لازم برای ایجاد ضمان اتلاف باشد و ملاک، استناد عرفی اتلاف است. پس وجود یا اثبات تقصیر، شرط نیست؛ بلکه اثبات ضرر و رابطه‌ی سببیت عرفی بین ضرر و فعل یا ترک فعل برای مسئولیت و مطالبه‌ی خسارت کفایت میکند هرچند قصد تلف در آن نباشد. مبنای مسئولیت در قانون مدنی نیز در این مورد، پذیرش مسئولیت بدون تقصیر است.

بنابراین در اتلاف، تقصیر شرط تحقق ضمان نیست ولی در تسبیب، تقصیر، رکن وجود ضمان است. در اتلاف، غیر عمدی بودن اتلاف نیز مانع ایجاد مسئولیت نیست؛ ولی انتساب شرط است و بایستی انتساب فعل زیانبار به فاعل احراز شود.

(3) ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی می‌توانند خود به ارائه محتوا در اینترنت بپردازند و یا تنها ارائه‌کنندگان خدماتی برای اطلاعات دیگران باشند. در هر دو صورت، بررسی موضوع مسئولیت آن‌ها مهم است. وجه اعمال منتسب به دیگران مبتنی بر احراز تقصیر آن‌هاست. البته، از آنجاکه حرفه‌ای که چنین اشخاصی بدان می‌پردازند ویژگی‌های خاصی دارد پیدایش مسئولیت حرفه‌ای آن‌ها خواه به خاطر بودن تعهدهای مندرج در قراردادهای خود با مشترکین و خواه به دلیل وجود پاره‌ای تکالیفی که قوانین و مقررات بر عهده آن‌ها گذارده است، می‌توانند منجر به پیدایش فروض و یا امارات تقصیر علیه آن‌ها گردند و بنابراین، به را اثباتی را از دوش زیان‌دیده بردارد. نظام کنونی مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا، استرالیا، هند مبتنی بر عدم مسئولیت آن‌هاست. با این توضیح که آن‌ها در قبال فعالیت‌های زیان‌بار دیگران در صورت جمع شرایط مسئولیتی نخواهند داشت. البته، این نظام در نظام حقوقی اتحادیه اروپا در همه موضوع‌ها از مسئولیت مدنی گرفته تا مسئولیت کیفری اعمال می‌گردد درحالی‌که در دیگر نظام‌های حقوقی این نظام بیشتر در مورد نقض حقوق مالکیت معنوی بکار گرفته شده است.

(4) بررسی نقش کاربران در جریان رویداد خسارت می‌تواند در شناسایی عامل اصلی ایجاد زیان و یا تقسیم ضرر مفید به‌فایده باشد. از آنجاکه قراردادهای ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی با کاربرانشان از جمله قراردادهای الحاقی هستند، شرط این قرارداد باید به‌درستی به آگاهی کاربران رسیده باشد. با وجود این، شروط مخالف نظم عمومی و اخلاق حسنه در حال بلااثر است.

منابع

1. قانونی مدنی مصوب 1307.
2. قانون مسئولیت مدنی، مصوب 1339.
3. قانون مجازات اسلامی، مصوب 1392.
4. قانون تجارت الکترونیک، مصوب 1382.
5. قانون جرائم رایانه‌ای مصوب 1388.
6. آیین‌نامه تأمین، توزیع و عرضه خدمات اینترنت و اینترنت ملی، گروه تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی، مصوب 1385.
7. آیین‌نامه ساماندهی پایگاه‌های اینترنتی ایرانی، جلسه هیات وزیران، مصوب 1385.
8. آیین‌نامه ساماندهی رسانه‌های دیجیتال و توسعه فعالیت‌های فرهنگی دیجیتال، مصوب 1389.
9. آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت آوا ISP، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، 1380.
10. آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوب 1380.
11. مقررات و ضوابط شبکه اطلاع‌رسانی رایانه‌ای شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوب 1380.
12. آخوند خراسانی، کفایه الاصول، قم، آل‌البیت، چاپ افسر، 1409 ق.
13. آذرنوش آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی فارسی، تهران: نشر نی، 1373.
14. آل بحر العلوم، سید محمد تقی طباطبائی، بلغه الفقیه، تهران، مکتبه الصادق، 1403.
15. آل کاشف الغطاء، محمدحسین، قواعد المعاملات، تهران و قم، مکتبه النجاشی، بی تا.
16. آل کاشف الغطاء، محمدحسین، تحریر المجله، 2جلد. تهران و قم، مکتبه النجاشی و مکتبه الفیروزآبادی، 1373 ق.
17. آل فقیه العاملی، محمدتقی، قواعد الفقیه. چاپ دوم: بیروت، دارالاضواء، 1407 ق.
18. کاشانی، ملاحیب اله، تسهیل المسالك الی المدارک فی روض القواعد الفقهیه، قم 1404.
19. الجوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج 9، 1407 ق.
20. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، محمد جعفر، چاپ اول، تهران، ابن سینا، 1346.
21. علی احمدی جشفقانی، حسین، مسئولیت مدنی ناشی از تصرف غیر مجاز در حقوق ایران، (تهران، فصلنامه تحقیقات حقوقی آزاد، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، 1387، پیش ش 3، بهار 1387، صص 122-136)
22. باریکو علیرضا، مسئولیت مدنی، تهران: میزان، دوم، 1387.
23. بادینی حسن، فلسفه مسئولیت مدنی، تهران: شرکت سهامی انتشار، 1384.
24. بجنوردی میرزا حسن موسوی، القواعد الفقهیه، قم: نشر الهادی، 1419 ق.
25. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش، پنجم، 1373.
26. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، الزام‌های خارج از قرارداد، ضمان قهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، 1374.
27. کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی وقایع حقوقی، تهران: شرکت سهامی انتشار، دهم، 1375.
28. دشتی محمد، ترجمه نهج البلاغه، قم: انتشارات مشرقین، 1373.
29. ماخذ شناسی قواعد فقهی، جمعی از نویسندگان، حوزه علمیه قم، 1376.
30. مصطفوی، سید محمد کاظم، القواعد الفقهیه، قم، چاپ اول، جامعه مدرسین، 1412 ق.
31. شهید اول، القواعد و الفوائد، چاپ اول، قم، جلد 1، مکتبه المفید، بی تاریخ.
32. السنهوری عبدالرزاق احمد، الوسیط، جلد 1، چاپ دوم، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، لبنان، 1964 م.
33. انصاری، شیخ مرتضی، کتاب المکاسب، تبریز، چاپ سنگی وزیری، 1374 ق.

34. معین محمد، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، 1379 .
35. لويس، معلوف، (بی تا)، المنجد، ترجمه ی محمد بندر ریگی، تهران: انتشارات ایران، چهارم .
36. لوراسا میشل، مسئولیت مدنی، ترجمه :محمداشتری، با نگرشی به حقوق ایران، تهران: نشرحقوقدان، 1971.
37. مصطفی محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقهی، بخش مدنی 2، تهران، چاپ دوم، نشر علوم اسلامی، 1366.
38. یزدانیان، علیرضا، حقوق مدنی قلمرو مسوولیت مدنی با دیباچه مهدی شهیدی، تهران: نشر ادبستان، 1379.